

บทความวิจัย (Research Article)

การศึกษาอาคารทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสู่การยกระดับศักยภาพ

โรงพยาบาลเมืองสงขลาสู่เมืองสร้างสรรค์

A Study of Architectural Heritage Buildings for the Development of Historical Learning Spaces in Songkhla City toward a Creative City

ทัชชญา สังขะกุล^{1*} จิฬา แก้วแพรก¹ เรืองรัมย์ภา อินทร์¹

ฐิติกา แก้วสมวงศ์¹ และZulfiqar Ali²

Tachaya Sangkakool^{1*}, Chili Kaewpraek¹, Ruengrumpa Intaraksa¹,

Thitika Kaewsomwong¹ and Zulfiqar Ali²

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมาของโรงพยาบาลเมืองสงขลา รวมถึงการประเมินคุณค่าและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชนในบริบทเมืองสร้างสรรค์ โดยใช้การศึกษาข้อมูลเอกสาร การสำรวจภาคสนาม การบันทึกภาพถ่าย และการประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของอาคารภายในพื้นที่โรงพยาบาลเมืองสงขลา ผลการศึกษาพบว่า โรงพยาบาลเมืองสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลา โดยยังคงปรากฏอาคารสำคัญ ได้แก่ ตึกประธานราชภัฏนิกร อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) และตึกมรดกโลกยุคแรก ซึ่งสะท้อนคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมอย่างเด่นชัด แม้อาคารบางส่วนจะมีการเสื่อมสภาพตามอายุการใช้งาน แต่ยังคงมีศักยภาพในการอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษายังนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ประวัติศาสตร์โรงพยาบาลเมืองสงขลาสู่เมืองสร้างสรรค์ ภายใต้แนวคิด “บันทึกแห่งการรักษา : รากเหง้าสุขภาพแห่งเมืองสงขลา” เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และพัฒนาการด้านสาธารณสุขของพื้นที่ ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน การตระหนักรู้ในคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรม และการพัฒนาพื้นที่บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่น อันนำไปสู่การขับเคลื่อนเมืองสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: โรงพยาบาลเมืองสงขลา มรดกทางสถาปัตยกรรม พื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ เมืองสร้างสรรค์ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา 90000

Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla 90000

² คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

Faculty of Business Administration and Accountancy, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002

*Corresponding author; email: tachaya.s@rmuts.ac.th

(Received: 13 August 2025; Revised: 14 June 2026; Accepted: 29 June 2026)

DOI: <https://doi.org/10.14456/psruhss.2026.14>

Abstract

This study aimed to investigate the historical background of Songkhla City Hospital, evaluate its historical and architectural significance, and develop a conceptual framework for a community-based historical learning space within the context of a creative city. The research employed documentary research, field surveys, photographic documentation, and assessments of the historical and architectural values of buildings within the hospital area. The findings revealed that Songkhla City Hospital represents an important historical site associated with the development of public healthcare services in Songkhla Province. Several significant buildings remain within the hospital compound, including Prathan Ratsadonnikorn Building, the Three-Storey Former Patient Building, and Mahidol Adulyadej Building, all of which possess distinctive historical and architectural values. Although some buildings have deteriorated due to age and environmental conditions, they continue to demonstrate considerable potential for conservation and future development. The study further led to the development of a historical learning space concept entitled “Records of Healing: The Roots of Well-being in Songkhla”. The proposed concept aims to communicate the history, architectural heritage, and healthcare development of Songkhla City Hospital through learning spaces that connect the past, present, and future. This approach promotes community learning, enhances awareness of cultural heritage values, and supports place-based development rooted in local identity, ultimately contributing to the sustainable advancement of Songkhla as a creative city.

Keywords: Hospital potential songkhla city, Architectural heritage, Historical learning space, Creative city, Architectural conservation

บทนำ

โรงพยาบาลเมืองสงขลาเป็นสถานพยาบาลแห่งแรกของจังหวัดสงขลา และเป็นหนึ่งในหลักฐานสำคัญที่สะท้อนพัฒนาการของระบบสาธารณสุขในภาคใต้ของประเทศไทย นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 พื้นที่แห่งนี้มีบทบาทสำคัญต่อการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ประชาชนในจังหวัดสงขลา และพื้นที่ใกล้เคียงมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมและการพัฒนาเมืองในแต่ละยุคสมัย ส่งผลให้ภายในพื้นที่ยังคงปรากฏอาคารและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุข วิถีชีวิต และการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองสงขลาในอดีต โรงพยาบาลเมืองสงขลาประกอบด้วยอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมหลายแห่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดการออกแบบอาคารสาธารณสุขในแต่ละช่วงเวลา ทั้งในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การเลือกใช้วัสดุก่อสร้าง และการตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศของภาคใต้ โดยอาคารเหล่านี้มิได้มีคุณค่าเพียงในฐานะสิ่งปลูกสร้างเพื่อรองรับการให้บริการด้านสุขภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานทางกายภาพที่สะท้อนพัฒนาการของระบบสาธารณสุข การบริหารราชการ และความสัมพันธ์ระหว่างโรงพยาบาลกับชุมชนในแต่ละยุคสมัยอีกด้วย ในขณะเดียวกัน เมืองสงขลา นับเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของภาคใต้ มีลักษณะเด่นด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการอยู่ร่วมกันของชุมชนไทย จีน และมุสลิมมาอย่างยาวนาน

ส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะของเมือง ทั้งในด้านวิถีชีวิต ภาษา อาหาร ประเพณี และรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะบริเวณเมืองเก่าสงขลาซึ่งยังคงปรากฏอาคารพาณิชย์แบบชิโน-ยูโรเปียน อาคารไม้ดั้งเดิม และภูมิทัศน์เมืองที่สะท้อนความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในอดีต อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ในระดับภูมิภาค

แนวคิดเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) อธิบายว่า เมืองสามารถใช้ทุนทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน (Landry, 2006) ขณะที่ UNESCO (2021) ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่เชื่อมโยงอดีตเข้ากับการพัฒนาเมืองร่วมสมัยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้น พื้นที่โรงพยาบาลเมืองสงขลาซึ่งมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การพัฒนาสาธารณสุขและพัฒนาการของเมือง จึงมีศักยภาพในการต่อยอดสู่การเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ที่ช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้และคุณค่าของพื้นที่สู่สาธารณะ ในมิติของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม แนวคิดการอนุรักษ์ร่วมสมัยให้ความสำคัญกับการรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และความทรงจำของสถานที่ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมในบริบทปัจจุบัน โดย Jokilehto (1999) อธิบายว่า การอนุรักษ์มิได้มุ่งรักษาเฉพาะรูปแบบทางกายภาพของอาคารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรักษาความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านสถานที่ ขณะที่ Burra Charter (Australia ICOMOS, 2013) เสนอว่า การอนุรักษ์ควรคำนึงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมในมิติด้านประวัติศาสตร์ สังคม สุนทรียภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับชุมชน สำหรับการประเมินคุณค่าของอาคารประวัติศาสตร์ การศึกษานี้อ้างอิงแนวคิดของ Feilden (2003) ซึ่งเสนอว่า คุณค่าของอาคารสามารถพิจารณาได้จากหลายมิติ อาทิ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสถาปัตยกรรม คุณค่าทางสังคม และคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยคุณค่าดังกล่าวสะท้อนบทบาทของอาคารในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งนี้ อาคารภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา เช่น ตึกประธานราษฎร์นิกร อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) และตึกมหิตลอดุลยเดช ล้วนเป็นอาคารที่สะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลา และยังคงปรากฏคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์

ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมาของโรงพยาบาลเมืองสงขลา รวมถึงประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของอาคารกรณีศึกษา เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนาแนวคิดการออกแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชนในบริบทเมืองสร้างสรรค์ โดยใช้คุณค่าของอาคารและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นฐานในการถ่ายทอดความรู้สู่สาธารณะ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างความตระหนักด้านมรดกทางวัฒนธรรม และการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมาของโรงพยาบาลเมืองสงขลา รวมถึงการประเมินคุณค่าและแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชนในบริบทเมืองสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีดำเนินการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูล โดยมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของโรงพยาบาลเมืองสงขลา ตลอดจนสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชนภายใต้บริบทเมืองสร้างสรรค์ ผ่านการบูรณาการ

ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ คุณค่าทางสถาปัตยกรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจอาคารจำนวน 21 อาคาร และพื้นที่เปิดโล่งจำนวน 13 พื้นที่ ภายในบริเวณโรงพยาบาลเมืองสงขลา โดยเก็บข้อมูลด้านลักษณะทางกายภาพ รูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุก่อสร้าง ระบบโครงสร้าง สภาพแวดล้อมโดยรอบ และลักษณะการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ ผ่านการสำรวจภาคสนาม การบันทึกภาพถ่าย การจัดทำผังสำรวจอาคาร และการสังเกตเชิงพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของอาคาร ทั้งนี้ ในการนำเสนอบทความวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกอาคารกรณีศึกษา จำนวน 3 อาคาร ได้แก่ ตึกประธานราษฎร์นิกร อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) และตึกมหิตลodayเดช ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นอาคารที่สะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลา และยังคงปรากฏคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมอย่างเด่นชัด อันสามารถนำไปสู่การสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม และการส่งเสริมบทบาทของพื้นที่ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของการขับเคลื่อนเมืองสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์และพัฒนาการของโรงพยาบาลสงขลา

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของโรงพยาบาลสงขลาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ หนังสืออนุสรณ์ เอกสารราชการ จดหมายเหตุ และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการสำรวจพื้นที่จริง เพื่อศึกษาพัฒนาการของโรงพยาบาลในฐานะพื้นที่สาธารณสุขที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเมืองสงขลา จากนั้นจึงดำเนินการสำรวจพื้นที่โรงพยาบาลเมืองสงขลา เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และบริบทโดยรอบของพื้นที่ ผ่านการสำรวจภาคสนาม การบันทึกภาพถ่าย และการเก็บข้อมูลเชิงสังเกต โดยมีการเก็บข้อมูลด้านลักษณะทางกายภาพ รูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุก่อสร้าง ระบบโครงสร้าง และสภาพแวดล้อมโดยรอบ พร้อมจัดทำผังสำรวจพื้นที่เพื่อแสดงขอบเขตการศึกษาและตำแหน่งอาคารกรณีศึกษา ดังแสดงในภาพ 1 นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) กับผู้บริหาร บุคลากรสาธารณสุข และผู้เกี่ยวข้องกับโรงพยาบาลเมืองสงขลา เพื่อศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมา พัฒนาการของพื้นที่ บทบาทการใช้งานอาคาร ตลอดจนความคิดเห็นต่อแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต โดยนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม รวมถึงการสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ในบริบทเมืองสร้างสรรค์

ภาพ 1 ผังแสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษาและตำแหน่งอาคารกรณีศึกษาภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา

ที่มา: ทัชชญา สังฆะกุล, 2568

2) การกำหนดเกณฑ์และการประเมินคุณค่าอาคารกรณีศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้กำหนดเกณฑ์และตัวแปรในการศึกษาคุณค่าของอาคารทรงคุณค่าภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value) (2) คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) โดยครอบคลุมการศึกษาพัฒนาการของอาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางกายภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การประเมินคุณค่าและคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นและสะท้อนพัฒนาการของโรงพยาบาลเมืองสงขลาได้อย่างชัดเจน ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 เกณฑ์และตัวแปรในการศึกษาสภาพทางกายภาพของโรงพยาบาลสงขลา

ปัจจัยที่ใช้ศึกษา	ระดับชั้นข้อมูล	รายละเอียดในการศึกษา
1. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value)	ขั้นปฐมภูมิ	วิเคราะห์พัฒนาการของอาคาร การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ และบทบาทการใช้งานของอาคารในอดีตและปัจจุบัน ผ่านการสำรวจภาคสนาม ภาพถ่าย และข้อมูลเปรียบเทียบ
	ขั้นทุติยภูมิ	ศึกษาข้อมูลจากหนังสืออนุสรณ์ 90 ปี โรงพยาบาลสงขลา เอกสารจดหมายเหตุ งานวิจัย และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
2. คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value)	ขั้นปฐมภูมิ	ศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบศิลปกรรม วัสดุ ระบบโครงสร้าง และการออกแบบที่สอดคล้องกับภูมิอากาศ ผ่านการสำรวจและบันทึกภาพถ่าย

ปัจจัยที่ใช้ศึกษา	ระดับชั้นข้อมูล	รายละเอียดในการศึกษา
	ชั้นทุติยภูมิ	สืบค้นข้อมูลจากเอกสาร วารสารวิชาการ และ ทฤษฎีด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและมรดก วัฒนธรรม

3) การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ การสำรวจพื้นที่ และการประเมินคุณค่าอาคารกรณีศึกษา มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) แนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม และการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรม เพื่อสังเคราะห์แนวคิดการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ประวัติศาสตร์โรงพยาบาลเมืองสงขลา แนวคิดดังกล่าวมุ่งถ่ายทอดเรื่องราวพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลา คุณค่าของอาคารประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างโรงพยาบาลกับชุมชน ผ่านการออกแบบพื้นที่จัดแสดง นิทรรศการ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อันนำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการขับเคลื่อนพื้นที่สู่การเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเมืองสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

1) ข้อมูลประวัติศาสตร์และพัฒนาการของโรงพยาบาลสงขลา

จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารราชการ และหนังสืออนุสรณ์ที่เกี่ยวข้อง พบว่าโรงพยาบาลสงขลาเป็นสถานพยาบาลแห่งแรกของจังหวัดสงขลา ก่อตั้งขึ้นในช่วงการขยายบริการสาธารณสุขสมัยใหม่สู่ภูมิภาค และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการเติบโตของเมืองสงขลา โดยมีการก่อสร้างอาคารสำคัญหลายแห่งในแต่ละช่วงเวลา เพื่อรองรับภารกิจด้านการรักษาพยาบาลที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น (พัชรินทร์ ลั้งแท้กุล, ม.ป.ป.) ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของโรงพยาบาลสงขลาสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณสุข สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดสงขลาอย่างชัดเจน ส่งผลให้พื้นที่โรงพยาบาลมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ในฐานะหลักฐานที่แสดงถึงพัฒนาการของระบบสาธารณสุขในภาคใต้ ภายหลังการก่อสร้างโรงพยาบาลสงขลาแห่งใหม่ในปี พ.ศ. 2539 พื้นที่โรงพยาบาลเดิมได้รับการปรับบทบาทเป็น “โรงพยาบาลเมืองสงขลา” ส่งผลให้รูปแบบการใช้งานอาคารภายในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป โดยบางอาคารยังคงใช้งานด้านสาธารณสุขและการบริหารราชการ ขณะที่บางอาคารยุติการใช้งานและอยู่ระหว่างการพิจารณาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาในอนาคต จากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับการสำรวจพื้นที่ปัจจุบัน พบว่า อาคารภายในพื้นที่มีระดับการคงอยู่ของคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงดำเนินการประเมินคุณค่าอาคารและคัดเลือกอาคารกรณีศึกษา จำนวน 3 อาคาร ได้แก่ ตึกประธานราษฎรนิกร อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) และตึกมหิตลอดุลยเดช ซึ่งเป็นอาคารที่สามารถสะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขและคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของโรงพยาบาลเมืองสงขลาได้อย่างเด่นชัด เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ในลำดับต่อไป

ภาพ 2 ลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของโรงพยาบาลสงขลา

ที่มา: ทัชชญา สังฆะกุล, 2568

2) การสำรวจและประเมินอาคารทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

จากการสำรวจจากสนามและศึกษาลักษณะทางกายภาพของอาคารภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา พบว่า อาคารหลายแห่งมีสภาพเสื่อมโทรมตามอายุการใช้งาน โดยปรากฏปัญหาด้านโครงสร้างและวัสดุอาคาร เช่น การแตกร้าว การกะเทาะของผิวคอนกรีต และการเสื่อมสภาพของเหล็กเสริม รวมถึงผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศชายฝั่งทะเลและข้อจำกัดด้านการบำรุงรักษา ดังแสดงในภาพ 3 ส่งผลให้อาคารบางส่วนมีความเสี่ยงต่อการใช้งานและส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสภาพแวดล้อมโดยรวมภายในพื้นที่โรงพยาบาล

ภาพ 3 ผลการสำรวจสภาพกายภาพภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลาแสดงปัญหาด้านโครงสร้าง และวัสดุ

ที่มา: ทัชชญา สังฆะกุล, 2568

ผลการสำรวจอาคารจำนวน 21 อาคาร และพื้นที่เปิดโล่งจำนวน 13 พื้นที่ พบว่า อาคารภายในพื้นที่มีสถานภาพการใช้งานและระดับการคงอยู่ของคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมแตกต่างกัน สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) อาคารที่ยังคงใช้งานตามวัตถุประสงค์เดิม (2) อาคารที่

ได้รับการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ และ (3) อาคารที่ยุติการใช้งานแล้ว ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของการพัฒนาพื้นที่โรงพยาบาลที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทการให้บริการสาธารณสุขและการเติบโตของเมืองในแต่ละช่วงเวลา เมื่อประเมินคุณค่าของอาคารตามเกณฑ์ด้านประวัติศาสตร์และด้านสถาปัตยกรรม พบว่า อาคารส่วนใหญ่มีคุณค่าในระดับแตกต่างกัน แต่มีอาคารจำนวน 3 อาคารที่ยังคงปรากฏคุณค่าอย่างโดดเด่นทั้งในด้านความสัมพันธ์กับพัฒนาการของโรงพยาบาลและการคงอยู่ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ได้แก่ ตึกประธานราษฎร์นิกร (อาคาร A) อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) (อาคาร B) และตึกมหิตลอดุลยเดช (อาคาร C) ผลการประเมินชี้ให้เห็นว่า อาคารทั้ง 3 หลังเป็นตัวแทนของพัฒนาการด้านสาธารณสุขในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และยังคงรักษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนแนวคิดการออกแบบอาคารสาธารณสุขในแต่ละยุคสมัยไว้ได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านรูปแบบอาคาร ระบบโครงสร้าง วัสดุก่อสร้าง การจัดพื้นที่ใช้สอย และการตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ จึงสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์คุณค่าทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการบันทึกข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ รูปแบบสถาปัตยกรรม และสภาพกายภาพของอาคารกรณีศึกษาทั้ง 3 หลังเพื่อจัดทำฐานข้อมูลมรดกทางสถาปัตยกรรมของโรงพยาบาลเมืองสงขลา ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญสำหรับการอนุรักษ์ การสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์ และการสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชนในลำดับต่อไป โดยมีรายละเอียดการศึกษาของอาคารกรณีศึกษาแต่ละหลังดังนี้

ก. ประวัติอาคารทรงคุณค่าที่ยังคงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

อาคาร A : ตึกประธานราษฎร์นิกร

ตึกประธานราษฎร์นิกรก่อสร้างขึ้นในช่วงที่โรงพยาบาลสงขลามีการขยายบทบาทด้านการรักษาพยาบาลเพื่อรองรับจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากหลวงประธานราษฎร์นิกรและครอบครัว อาคารได้รับการออกแบบให้รองรับการให้บริการทางการแพทย์อย่างครบถ้วน ประกอบด้วยพื้นที่ผู้ป่วยนอก ห้องผ่าตัด ห้องชันสูตรโรค ห้องสมุด และห้องประชุม สะท้อนแนวคิดการวางผังอาคารสาธารณสุขที่ให้ความสำคัญกับการจัดพื้นที่ใช้สอยอย่างเป็นระบบในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 (พชรินทร์ ลั้งแท้กุล, ม.ป.ป.) จากการศึกษาพบว่า อาคารดังกล่าวมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ในฐานะหลักฐานที่สะท้อนพัฒนาการของระบบสาธารณสุขและการขยายตัวของโรงพยาบาลสงขลาในยุคที่บริการทางการแพทย์เริ่มมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น ขณะเดียวกันยังมีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมจากการวางผังอาคารและการจัดพื้นที่ใช้สอยที่สอดคล้องกับภารกิจด้านการรักษาพยาบาลในยุคสมัยนั้น จึงนับเป็นอาคารสำคัญที่แสดงถึงพัฒนาการทางสาธารณสุขของจังหวัดสงขลาและยังคงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

อาคาร B: อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า)

อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังทางทิศใต้ของโรงพยาบาลเมืองสงขลา ประกอบด้วยส่วนอาคารหลักสำหรับงานทางการแพทย์ และส่วนสัญจรแนวดิ่งที่เชื่อมต่อด้วยทางลาดสำหรับลำเลียงผู้ป่วยและโถงบันได จำนวน 2 จุด จากการศึกษาพบว่า อาคารมีลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เน้นประโยชน์ใช้สอย (Functional Architecture) โดยให้ความสำคัญกับการจัดระบบสัญจรการระบายอากาศ และการรองรับการใช้งานด้านสาธารณสุขอย่างมีประสิทธิภาพ อาคารดังกล่าวมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ในฐานะหลักฐานที่สะท้อนการพัฒนากระบวนการสาธารณสุขและการขยายตัวของโรงพยาบาลสงขลาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ขณะเดียวกันยังมีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมจากการวางผังอาคารและการออกแบบที่ตอบสนอง

ต่อการใช้งานทางการแพทย์ ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และเป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา

อาคาร C : ตึกมทิดลอดุลยเดช

ตึกมทิดลอดุลยเดชเป็นอาคารสำคัญของโรงพยาบาลสงขลา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ด้านสาธารณสุขและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2508 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดตึกมทิดลอดุลยเดชและพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระบรมราชชนก ณ โรงพยาบาลสงขลา จากการศึกษาพบว่า อาคารดังกล่าวมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ในฐานะหลักฐานที่สะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลา และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับการพัฒนาระบบการแพทย์ของประเทศไทย ขณะเดียวกันยังมีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมในฐานะอาคารสาธารณสุขที่สะท้อนแนวคิดการออกแบบในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 และยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา

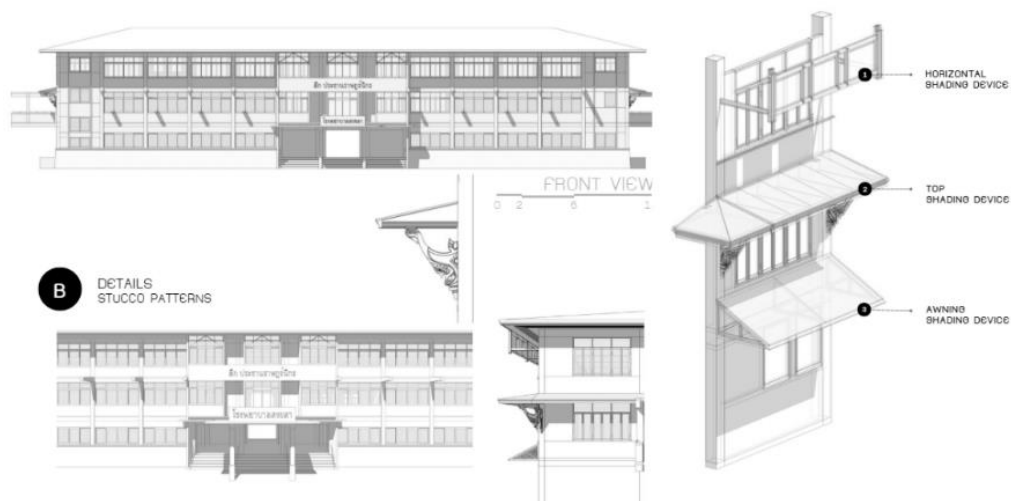
ภาพ 4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดตึกมทิดลอดุลยเดช ณ โรงพยาบาลสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2508
ที่มา: โรงพยาบาลสงขลา, 2568

ข. การเก็บข้อมูลรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

อาคาร A : ตึกประธานราษฎร์นิกร

ตึกประธานราษฎร์นิกรเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 3 ชั้น มีลักษณะผังอาคารแบบสมมาตร (Symmetrical Composition) โดยอาคารหลักตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางพื้นที่และทำหน้าที่เชื่อมโยงการสัญจรไปยังอาคารส่วนต่าง ๆ ภายในโรงพยาบาล รูปแบบสถาปัตยกรรมสะท้อนแนวคิดการออกแบบอาคารสาธารณสุขในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ให้ความสำคัญทั้งด้านประโยชน์ใช้สอยและการตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศเขตร้อนชื้น ลักษณะเด่นของอาคาร ได้แก่ การใช้หลังคาทรงปั้นหยาซึ่งเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของภาคใต้ที่มีฝนตกชุกและความชื้นสูง ร่วมกับการออกแบบกันสาดและอุปกรณ์บังแดด (Shading Device) ที่มีรูปแบบแตกต่างกันในแต่ละด้านของอาคารตามทิศทางการรับแสง เพื่อช่วยลดความร้อนและส่งเสริมการระบายอากาศตามธรรมชาติ อันสะท้อนแนวคิดสถาปัตยกรรมเขตร้อน (Tropical Architecture) ที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ อาคารยังปรากฏรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ได้แก่ คันทวย หัวลายบัววง และองค์ประกอบตกแต่งบริเวณชายคา ซึ่งสะท้อนงานช่างและรูปแบบ

สถาปัตยกรรมในยุคสมัยนั้น ขณะที่ประตูและหน้าต่างใช้วงกบและบานไม้เนื้อแข็งร่วมกับช่องแสงกระจกและลูกฟักไม้ อันแสดงถึงการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ชายฝั่งทะเล จากการประเมินคุณค่าพบว่า ตึกประธานราษฎร์นิกรมีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมจากรูปแบบอาคาร องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และการออกแบบที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและบริบทของพื้นที่ จึงถือเป็นอาคารสำคัญที่สะท้อนพัฒนาการของสถาปัตยกรรมสาธารณสุขในจังหวัดสงขลาและควรรักษาการอนุรักษ์

ภาพ 5 การวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของตึกประธานราษฎร์นิกร
ที่มา: ทักษิญา สังฆะกุล, 2568

คันทวย

หัวเสา

ราวบันได

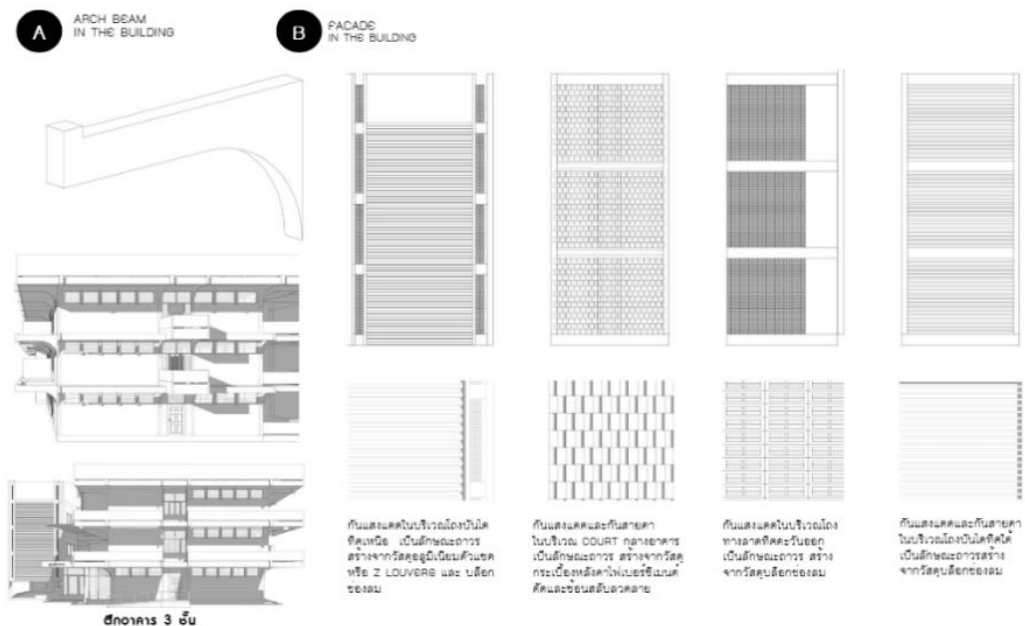
โคมไฟ

ภาพ 6 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในตึกประธานราษฎร์นิกร
ที่มา: ทักษิญา สังฆะกุล, 2568

อาคาร B : อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า)

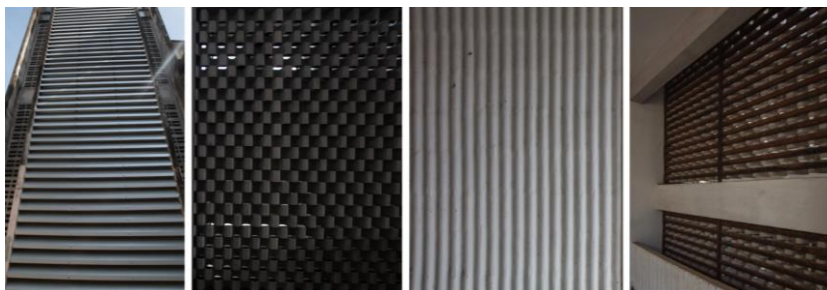
อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) สะท้อนอิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ยุคต้น (Early Modern Architecture) ที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอย ระบบโครงสร้าง และการจัดสภาพแวดล้อมภายในอาคารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาคารประกอบด้วยอาคารหลัก 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนอาคารสำหรับงานทางการแพทย์ และส่วนอาคารสัณฐานในแนวดิ่ง ซึ่งประกอบด้วยทางลาดสำหรับลำเลียงเตียงผู้ป่วยและโถง

บันได 2 จุด ลักษณะเด่นของอาคารคือการจัดวางพื้นที่ว่างบริเวณกึ่งกลางอาคารและทางเดินเชื่อมระหว่างอาคาร เพื่อเปิดรับแสงธรรมชาติและส่งเสริมการระบายอากาศ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของการออกแบบโรงพยาบาลในช่วงเวลาดังกล่าว และสอดคล้องกับแนวคิด Healing Environment ที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของพื้นที่ สภาพแวดล้อม และสุขภาวะของผู้ใช้งาน ด้านสถาปัตยกรรม อาคารใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีคานย่นร่วมกับส่วนโค้งบริเวณหัวเสาเพื่อช่วยถ่ายแรงและเพิ่มระยะยื่นของโครงสร้าง สะท้อนเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 นอกจากนี้ ยังมีการออกแบบระเบียงคอนกรีตเสริมเหล็กยื่นออกจากตัวอาคารเพื่อทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบกันแดด (Shading Device) โดยปรับระยะยื่นให้เหมาะสมกับทิศทางการรับแสงของแต่ละด้าน ช่วยลดความร้อนสะสมและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานอาคารในสภาพภูมิอากาศเขตร้อนชื้น ลักษณะดังกล่าวสะท้อนแนวคิดสถาปัตยกรรมเขตร้อนสมัยใหม่ (Tropical Modernism) ที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมแสงแดด การระบายอากาศ และการออกแบบที่สอดคล้องกับบริบทภูมิอากาศท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของ Feilden (2003) ที่มองว่าคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของอาคารประวัติศาสตร์สามารถสะท้อนผ่านรูปแบบอาคาร ระบบโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง และแนวคิดการออกแบบในแต่ละยุคสมัย ดังนั้น อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) จึงเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนพัฒนาการด้านสถาปัตยกรรมโรงพยาบาลของจังหวัดสงขลา ทั้งในมิติของการออกแบบเพื่อการรักษาพยาบาลและการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศของภาคใต้

ภาพ 7 ลายเส้นรูปแบบกันแสงและกันสายตา อาคาร 3 ชั้น

ที่มา: ทัชชญา สังฆกุล, 2568

ภาพ 8 แผงกันแสงและแผงกันสายตาของอาคาร 3 ชั้น
ที่มา: ทัชชญา สังฆกุล, 2568

อาคาร C: ตึกมทิดลอดุลยเดช

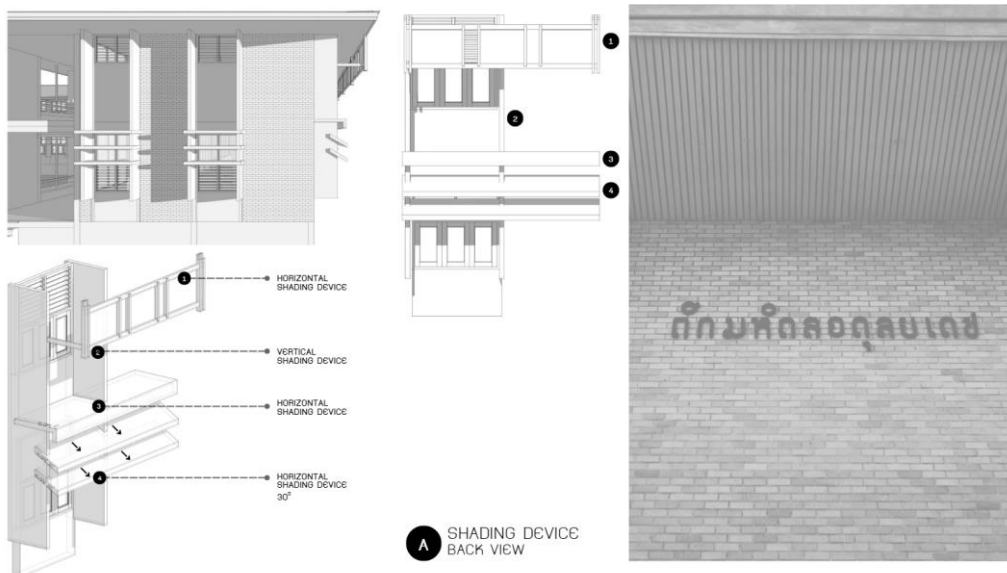
ตึกมทิดลอดุลยเดชเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น มีผังอาคารรูปตัว L (L-Shaped Plan) เชื่อมต่อกับตึกสํารายสุข สะท้อนแนวคิดการวางผังอาคารเพื่อรองรับการใช้งานด้านสาธารณสุขและการเชื่อมโยงการสัญจรภายในพื้นที่โรงพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพ หลังคาทรงปั้นหยาซึ่งเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศเขตร้อนชื้นของภาคใต้ ช่วยระบายน้ำฝนและลดผลกระทบจากลมมรสุม ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของอาคาร คือ การออกแบบองค์ประกอบกันแดด (Shading Device) ทั้งแบบถาวรและกึ่งถาวร โดยมีการปรับรูปแบบในแต่ละด้านของอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางการรับแสงแดด เพื่อช่วยลดความร้อนสะสมภายในอาคารและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้แสงธรรมชาติ นอกจากนี้ ประตูและหน้าต่างยังใช้วงกบและกรอบบานไม้เนื้อแข็งร่วมกับช่องแสงกระจก ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ในอาคารสาธารณะยุคกลางพุทธศตวรรษที่ 25 และมีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ชายฝั่งทะเลของจังหวัดสงขลา จากการสำรวจพบว่าอาคารยังคงรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งรูปแบบอาคาร ระบบช่องเปิด และองค์ประกอบป้องกันสภาพภูมิอากาศ จึงสะท้อนคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในฐานะตัวแทนของการออกแบบอาคารสาธารณสุขที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศท้องถิ่น (Climate Responsive Architecture) และแสดงให้เห็นพัฒนาการด้านการออกแบบอาคารโรงพยาบาลของจังหวัดสงขลาในช่วงเวลาสำคัญทางประวัติศาสตร์

ภาพ 9 ภาพมุมมองด้านหน้า และด้านข้างของตึกมทิดลอดุลยเดช
ที่มา: ทัชชญา สังฆกุล, 2568

ภาพ 10 กันแสงแดดแนวตั้ง (ซ้าย) และกันแสงแดดแนวนอน (ขวา) ของตึกมทิดลอดุลยเดช
ที่มา: ทัชชญา สังฆกุล, 2568

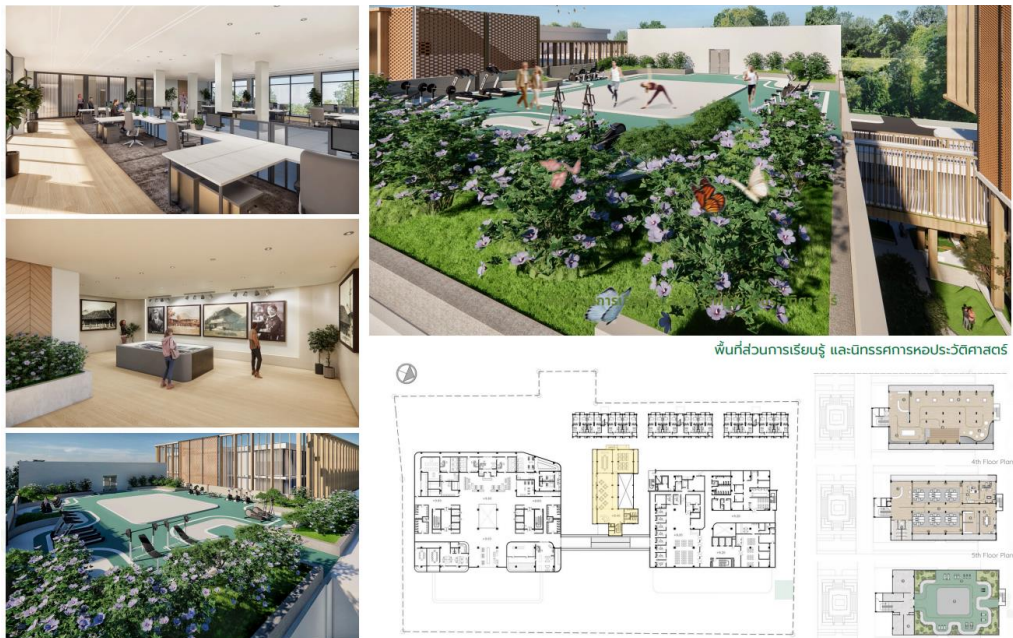
ภาพ 11 ลายเส้นรูปแบบกันแสงและกันสายตา อาคารมทิดลอดุลยเดช
ที่มา: ทัชชญา สังฆกุล, 2568

3) แนวคิดการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ประวัติศาสตร์โรงพยาบาลเมืองสงขลาสู่เมืองสร้างสรรค์จากการศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการของโรงพยาบาลสงขลา ร่วมกับการสำรวจและประเมินคุณค่าอาคารภายในพื้นที่ พบว่า โรงพยาบาลเมืองสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะตึกประธานราษฎรนิกร อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) และตึกมทิดลอดุลยเดช ซึ่งสะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลาในแต่ละยุคสมัย และเป็นหลักฐานทางกายภาพที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมือง ระบบสาธารณสุข และวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ พื้นที่โรงพยาบาลเมืองสงขลาตั้งอยู่ในบริบทของเมืองเก่าสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีมรดกทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น จึงมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงเรื่องราวของการแพทย์ การสาธารณสุข และพัฒนาการของเมืองเข้าด้วยกัน จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์แนวคิดการออกแบบภายใต้แนวคิด “บันทึกแห่งการรักษา รากเหง้าสู่สถานะแห่งเมืองสงขลา” แนวคิดดังกล่าวมุ่งถ่ายทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และพัฒนาการด้านสาธารณสุขของโรงพยาบาลเมือง

สงขลา ผ่านการออกแบบพื้นที่จัดแสดงและสื่อการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการรับรู้คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยสังเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจภาคสนาม เอกสารทางประวัติศาสตร์ และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อันสะท้อนแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเหมาะสม แนวคิดดังกล่าวมิได้มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนอาคารกรณีศึกษา ทั้ง 3 อาคารให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์โดยตรง แต่ใช้ผลการศึกษาคคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของอาคารเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการออกแบบพื้นที่เรียนรู้และการจัดแสดงนิทรรศการในพื้นที่ที่เหมาะสมภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลา เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านสาธารณสุข ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของเมืองสู่การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ภาพ 12 ผังแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ประวัติศาสตร์โรงพยาบาลเมืองสงขลาสู่เมืองสร้างสรรค์
ที่มา: ทักษิญา สังฆะกุล, 2568

ภาพ 13 แนวคิดการออกแบบพื้นที่ส่วนการเรียนรู้ และนิทรรศการหอประวัติศาสตร์โรงพยาบาลเมืองสงขลา
ที่มา: ทัชชญา สังฆะกุล, 2568

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า โรงพยาบาลเมืองสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม อันสะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอาคารกรณีศึกษา ได้แก่ ตึกประธานราษฎร์นิกร อาคาร 3 ชั้น (ตึกผู้ป่วยเก่า) และตึกมหิตลอดุลยเดช ยังคงปรากฏคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และความทรงจำร่วมของชุมชน แม้ว่าองค์ประกอบทางกายภาพบางส่วนจะเสื่อมสภาพตามอายุการใช้งานก็ตาม สอดคล้องกับแนวคิดของ Feilden (2003) และ Jokilehto (1999) ที่อธิบายว่า คุณค่าของอาคารประวัติศาสตร์มีได้จำกัดอยู่เพียงสภาพทางกายภาพ แต่ยังรวมถึงความสัมพันธ์กับ เหตุการณ์สำคัญ บุคคลสำคัญ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ผลการประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมของอาคารกรณีศึกษา แสดงให้เห็นว่าอาคารแต่ละหลังทำหน้าที่เป็นหลักฐานทางกายภาพที่ สะท้อนพัฒนาการด้านสาธารณสุขของจังหวัดสงขลาในแต่ละช่วงเวลา ทั้งในมิติของการให้บริการทางการแพทย์ การออกแบบสถาปัตยกรรม และบทบาททางสังคมของโรงพยาบาล ข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นฐานสำคัญในการ สังเคราะห์แนวความคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชน โดยใช้การออกแบบพื้นที่และสื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องราวพัฒนาการของโรงพยาบาลเมืองสงขลา เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการใช้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นฐานการเรียนรู้และการพัฒนาเมืองร่วม สมัย (Ashworth, 2011)

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์สามารถดำเนินการ ควบคู่กับการคงบทบาทการใช้งานเดิมของอาคารทรงคุณค่าได้อย่างเหมาะสม โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ของอาคารโดยตรง แต่เป็นการนำองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และคุณค่าของอาคารมา

ถ่ายทอดผ่านพื้นที่จัดแสดง นิทรรศการ และกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งช่วยสร้างการรับรู้และความตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแก่ประชาชนและผู้มาเยือน ในบริบทของเมืองเก่าสงขลา แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน (Landry, 2006) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) ที่มุ่งใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนาพื้นที่และเมืองอย่างยั่งยืน ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการสำรวจประวัติความเป็นมาและการประเมินคุณค่าอาคารทรงคุณค่าภายในโรงพยาบาลเมืองสงขลาไม่เพียงนำไปสู่การอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้เป็นฐานในการสังเคราะห์แนวคิดพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ของชุมชน และการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม อันเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กับการรักษาบทบาทด้านสาธารณสุขของพื้นที่ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

การอนุรักษ์อาคารทรงคุณค่า เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานชุมชนในบริบทเมืองสร้างสรรค์ ยังมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณจากภาครัฐ เนื่องจากโรงพยาบาลต้องพิจารณาความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงอาคารส่วนพื้นที่การทำงานของบุคลากร การให้บริการของผู้ป่วยและญาติ เป็นสำคัญก่อนลำดับต้น ๆ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาผังชุมชนโดยรอบบริเวณโรงพยาบาล เพื่อเชื่อมโยงรูปแบบและวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการยกระดับโรงพยาบาลเมืองสงขลาสู่เมืองสร้างสรรค์ รวมถึงการเชื่อมความร่วมมือในภาคเอกชนและประชาชน ที่จะช่วยหนุนเสริมการขับเคลื่อนด้านงบประมาณให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พัชรินทร์ ลั้งแท้กุล. (ม.ป.ป). *พัฒนาการด้านสาธารณสุขและการจัดตั้งสถานพยาบาลในจังหวัดสงขลา ตอนที่ 1*.

กรุงเทพฯ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สืบค้น 14 กรกฎาคม 2568, จาก

<https://shorturl.asia/OZlqd>

โรงพยาบาลสงขลา. (2568). *100 ปี โรงพยาบาลสงขลา 1 ทศวรรษ สานต่อศรัทธา ก้าวสู่นาคต*. สืบค้น 14

กรกฎาคม 2568, จาก <https://heyzine.com/flip-book/b70dae7bf5.html#page/173>

ASHWORTH, G. (2011). Preservation, Conservation and Heritage: Approaches to the Past in the Present through the Built Environment. *Asian Anthropology*, 10(1), 1–18.

<https://doi.org/10.1080/1683478X.2011.10552601>

Australia ICOMOS. (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Burwood, Australia: Australia ICOMOS Incorporated.

Feilden, B. M. (2003). *Conservation of Historic Buildings* (3rd ed.). Oxford: Architectural Press.

Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Landry, C. (2006). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.

Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2019). *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. New York: Routledge.

UNESCO. (2021). *UNESCO Creative Cities Network Mission Statement*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.